

споживачів. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що в основі модернізації зазначеного механізму знаходиться потреба споживачів цього виду послуг – з одного боку, а з іншого – можливості бюджетної системи забезпечити розвиток соціогуманітарної сфери на ринкових засадах.

Соціогуманітарна сфера повинна забезпечити належні умови для розвитку особистості та життєдіяльності населення. Проте через підвищення соціальних потреб (насамперед, у високоякісній медицині та освіті) та обмежених бюджетних можливостей та низького платоспроможного попиту населення виникають суперечності, вирішення яких потребує активних державних зусиль. З погляду дисертанта, в ринкових умовах механізм кадрового забезпечення соціогуманітарної сфери здебільшого залежить від моделі та тенденцій розвитку ринку соціальних послуг. Оцінюючи ринок медичних послуг, науковці зазначають, що головним неціновим чинником попиту та пропозиції на ньому є загальна соціально-економічна ситуація; ці ринки не можна вважати ринками досконалої конкуренції через існування обмежень щодо входу на ринок, невеликої кількості продавців цих послуг, унікальність самих послуг, складність визначення співвідношень ціна-якість.

Таким чином, оскільки кадрова складова є невідемним компонентом ринку соціальних послуг, можна зробити висновок про домінуючий вплив на неї тенденцій, що визначають співвідношення попиту та пропозиції, ціни та доступності послуг для різних верств населення. Можна припустити, що збільшення обсягів надання платних соціальних послуг покращить кадрове забезпечення цієї сфери, проте ця залежність не може розглядатися як універсальна. Важливою є державна політика розвитку цієї сфери, що визначає обсяги її фінансування, місткість, пріоритети. Крім того, кадрова привабливість цієї сфери залежить від того, наскільки продуктивною є професійна орієнтація молоді, її прагнення здобути відповідну освіту та працювати у сфері медицини, освіти, культури та ін.

У зв'язку з цим методологічно важливим є умовний поділ соціогуманітарної сфери на такі функціональні підсистеми: перша – це та складова, що формує кадрові структури залежно від запитів населення, його платоспроможності; друга – та складова, що відображає їх залежність від загального ресурсного забезпечення цієї сфери. Таким чином, тенденції розвитку соціогуманітарної сфери, специфіку ринку соціальних послуг ми розглядаємо як детермінанти формування певних кадрових пропорцій.

В умовах складних трансформаційних процесів, зазнають змін та перетворень усі підсистеми господарського механізму. Як результат таких перехідних процесів є низька ефективність роботи цих підсистем, що стосується і механізму кадрового забезпечення соціогуманітарної сфери.

Література

1. Куценко В. І. *Соціальний вектор економічного розвитку* / В. І. Куценко. – К.: Наукова думка, 2010.- 734 с.
2. Куценко В. І. *Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики)* / В. І. Куценко; за наук. ред. Б. М. Данилишина. – Ніжин: ТОВ „Аспект-Поліграф”, 2008. – 818 с.

Едуард КАРАПЕТЯН, Олександр КВАСОВСЬКИЙ
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ МОНОПОЛЬНОГО (ДОМІНУЮЧОГО) СТАНОВИЩА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ НА РИНКУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах забезпечення ефективного функціонування і розвитку економіки будь-якої країни неможливе без формування здорового конкурентного ринкового середовища, в якому гармонійно і злагоджено, у прозорому змагальному режимі, співіснують диверсифіковані типи і форми підприємницьких структур. У цьому контексті монополізація різноманітних ринків

вважається негативним явищем, що асоціюється, насамперед, із можливістю диктувати невідгідні цінові та інші умови функціонування на них фірмам-конкурентам і споживачам. З іншого боку, прагнення здобути привілейоване становище на ринку є бажанням, властивим кожному суб'єкту господарювання, оскільки це дає змогу уникнути низки ризиків і проблемних ситуацій, породжених конкурентною боротьбою, сконцентрувати в своїх руках ринкову владу, достатню для економічного тиску на інших учасників господарських відносин. Розв'язати згадану дилему може держава шляхом формування виваженого нормативно-правового поля для підтримки та захисту конкурентних відносин, обмеження монополізму в господарській діяльності та антимонопольного регулювання. Чільне місце у такій законодавчій базі займає питання правильного визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку з врахуванням специфіки економічних реалій окремо взятої країни.

Варто зазначити, що у чинному вітчизняному законодавстві безпосередньо не сформульовано визначення поняття монопольного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання на ринку товарів і послуг, а лише окреслено його якісні та кількісні критеріальні ознаки. Так, монопольним (домінуючим) визнається виключне становище суб'єкта господарювання, яке надає йому можливість самостійно або спільно з іншими господарюючими суб'єктами визначити умови обороту товарів на ринку завдяки тому, що він: а) немає на товарному ринку жодного конкурента або не зазнає значної конкуренції внаслідок обмежених можливостей доступу інших суб'єктів господарювання до закупівлі сировини, матеріалів і збуту товарів, наявності перепон для їхнього доступу на цей ринок, наявності пільг чи інших обставин; б) володіє часткою ринку товару, що перевищує 35%, коли не доведе, що зазнає значної конкуренції (по суті цією нормою встановлено презумпцію вини для домінуючої фірми); в) маючи на товарному ринку частку 35% або менше, не відчуває значної конкуренції, зокрема через порівняно невеликі розміри часток ринку, що належать фірмам-конкурентам.

До того ж, передбачено, що кожен з двох чи більшої кількості суб'єктів господарювання займає монопольне (домінуюче) положення, у випадку дотримання таких вимог: 1) щодо певного виду товару між вказаними господарюючими суб'єктами відсутня конкуренція чи спостерігається незначна конкуренція, поряд з цим, у сукупності вони або не мають жодного конкурента, або не зазнають значної конкуренції через обмеженість доступу на відповідний товарний ринок інших учасників; 2) сукупна частка на ринку не більше ніж трьох із згаданих суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші його сегменти, перевищує 50%, і при цьому вони не зможуть довести, що перша вимога не виконується (інакше кажучи, інколи для визнання підприємства монополістом достатньо, щоб воно контролювало 17% ринку (і навіть меншу його частку)); 3) сукупна частка не більше ніж п'яти з указаних господарюючих суб'єктів, яким на одному ринку належать найбільші його сегменти, перевищує 70%, і при цьому вони не доведуть, що перша вимога не дотримується (іншими словами, в окремих випадках достатньо, щоб фірма контролювала не більше 14% ринку для визнання її домінуючою).

На відміну від української законодавчої бази, у європейському праві (у Договорі про створення Європейського Союзу) наведено пряму дефініцію монопольного становища фірми: це економічна влада певного підприємства, яка дає змогу перешкоджати ефективній конкуренції на відповідному товарному ринку та ставить його у привілейоване становище, коли таке підприємство може визначально впливати на умови розвитку конкуренції та діяти, ігноруючи їх. Схоже трактування можна зустріти у Законі Російської Федерації "Про конкуренцію та обмеження монополістичної діяльності на товарних ринках": це виключне становище одного чи кількох господарюючих суб'єктів на ринку товару, що дає йому змогу чинити визначальний вплив на загальні умови обороту товару на конкретному товарному ринку чи ускладнювати доступ на цей ринок іншим суб'єктам господарювання.

Доцільно відзначити, що в антимонопольному законодавстві багатьох держав (наприклад, у Польщі та Чехії) семантично розмежовано такі поняття як *монопольне становище* (коли господарюючий суб'єкт володіє абсолютною часткою товарного ринку за одночасної відсутності на ньому хоча б одного конкурента) і *домінуюче становище* (коли фірма володіє значним сегментом на ринку товару, проте це не виключає конкуренцію на ньому з боку інших суб'єктів

господарювання). При цьому віднесення суб'єкта, що господарює на певному ринку, до тієї чи іншої згаданої категорії зумовлює застосування різного правового механізму державного регулювання та відмінних санкцій за зловживання монополюючим або домінуючим становищем.

Як показує аналіз світового досвіду законотворення, для визначення статусу монополюючого (домінуючого) становища суб'єкта господарювання на ринку найчастіше використовують якісні або кількісні критерії, і тільки в окремих випадках – комбінований підхід (для прикладу, в Танзанії передбачено застосування різних критеріїв домінування на ринку залежно від сектора економіки). У більшості країн ОЕСР переважає застосування якісних критеріальних ознак для встановлення монополюючого (домінуючого) становища фірми. Аналогічний підхід набув широкого застосування в державах Латинської Америки. У той же час, у країнах, що розвиваються, чи переживають етап глибоких ринково-інституціональних трансформацій, у нормативно-правових актах щодо захисту конкурентних відносин перевагу надають чітко встановленим кількісним критеріям. При цьому параметри такого найпоширенішого кількісного показника як частка на ринку товару в різних країнах істотно коливаються: у державах, що розвиваються та країнах з трансформаційною економікою, які розміщені в Африці, цей індикатор знаходиться в межах 20-45%, у Східній Європі і Центральній Азії – 30-40%, у Східній Азії – 50-75%; в індустріально-розвинутих країнах значення вказаного критерію встановлені на досить високій планці (у США – 2/3 і вище, в державах Європейського Союзу – 40-50%). Принагідно хочемо наголосити на тому, що у спільному законодавстві ЄС взагалі не встановлено конкретні величини частки ринку, контроль над якими дає змогу присвоїти суб'єкту господарювання статус монополіста (домінуючої фірми). Така частка, як правило, визначається окремо для кожного випадку з урахуванням специфіки конкретного ринку та інших факторів і повинна бути достатньо вагомою.

Таким чином, в Україні встановлено достатньо жорстку границю кількісного показника для визначення монополюючого (домінуючого) становища на ринку – 35%. До того ж, у разі, якщо суб'єкт господарювання не зазнає значної конкуренції з боку інших господарюючих учасників ринку, цей рівень може бути суттєво знижений. Для порівняння, у Російській Федерації, де схожі кон'юнктурні умови ведення бізнесу, законодавчо встановлено, що суб'єкт господарювання займає домінуюче положення, якщо його частка на ринку становить не менше 65%. А головними підставами для зменшення згаданого 65-відсоткового «бар'єра» виступають стабільність частки господарюючого суб'єкта на ринку та співвідношення величин часток, якими на цьому ринку володіють інші фірми – його конкуренти. Крім того, хочемо наголосити, що в контексті євроінтеграційних прагнень України доречною є гармонізація відповідних правових норм вітчизняного конкурентного законодавства з метою досягнення повної концептуальної схожості у підходах до розуміння монополюючого (домінуючого) становища як у національному, так і в наднаціональному європейському правовому полі, оскільки це поглибить можливості для ефективнішої взаємодії на міждержавному рівні з країнами-членами Євросоюзу.

Мирослава Кіц

Львівський національний аграрний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Механізм державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників як важливий компонент державного регулювання АПК в сучасних умовах господарювання має формуватися з дотриманням таких важливих принципів: своєчасної розробки планових показників розвитку галузі; достатності фінансування усіх запланованих програм; цільового використання державних коштів; виконання запланованих показників розвитку галузі; попереджувального характеру заходів підтримки; оперативного реагування на дестабілізуючі чинники впливу; адресності державної підтримки; відкритості при плануванні, розподілі і контролі державних коштів; доступності усіх сільськогосподарських товаровиробників з отримання державних коштів;